

Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών

Τόμ. 12 (1997)

Ελισάβετ Α. Ζαχαριάδου, Δέκα τούρκικα έγγραφα για τη Μεγάλη Εκκλησία (1483-1567)

Σταύρος Θ. Ανεσιτίδης

doi: [10.12681/deltiokms.88](https://doi.org/10.12681/deltiokms.88)

Copyright © 2015, Σταύρος Θ. Ανεσιτίδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Ανεσιτίδης Σ. Θ. (1997). Ελισάβετ Α. Ζαχαριάδου, Δέκα τούρκικα έγγραφα για τη Μεγάλη Εκκλησία (1483-1567). *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*, 12, 291–292. <https://doi.org/10.12681/deltiokms.88>

σμών που έγιναν ανάμεσα στα έτη 1500 και 1798, της οποίας προηγείται μία έκθεση των άρχων με βάση τις όποιες οι συγγραφείς εργάστηκαν. Διατρέχοντας τις σελίδες ο αναγνώστης διαπιστώνει πώς όρισμένοι σεισμοί δεν μπορεί παρά να ανέκοψαν —τουλάχιστον σε τοπικό επίπεδο κι ως ένα σημείο— οικονομικές και κοινωνικές εξελίξεις, όπως, για να περιοριστώ στον ΙΗ΄ αιώνα, οι σεισμοί του Μαρμαρά το 1719 και το 1766, της Σμύρνης του 1739 και του Έρζιντζάν το 1784. Κατά την απαρίθμηση των σεισμών αναφέρονται πολλές καταστροφές διαφόρων κτισμάτων και τειχών καθώς και οι έπισκευές τους.

Άρκετοι χάρτες (σσ. 8-9 και 181-205) και ένα γλωσσάρι (σ. 207) καθιστούν εύχρηστο το βιβλίο αυτό, που θα βοηθήσει πολύ ιστορικούς και αρχαιολόγους.

ΕΛΙΣΑΒΕΤ Α. ΖΑΧΑΡΙΑΔΟΥ

Έλισάβετ Α. Ζαχαριάδου, *Δέκα τουρκικά έγγραφα για την Μεγάλη Έκκλησία (1483-1567)*, Αθήνα, Ίνστιτούτο Βυζαντινών Έρευνών/Έθνικού Ίδρυματος Έρευνών 1996, σσ. 206+15 πίνακες.

Η διερεύνηση των σχέσεων του Οικουμενικού Πατριαρχείου με την όθωμανική έξουσία από μελετητές της εκκλησιαστικής ή της θύραθεν ιστορίας παρουσίασε, όχι σπάνια, γνωρίσματα μονομέρειας. Η προσήλωση σε πηγές που προέρχονται από τον χώρο της Έκκλησίας αναπαρήγαγε, εν πολλοίς, αναλυτικές και έρμηνευτικές προσεγγίσεις με επίκεντρο την Όρθόδοξη εκκλησιαστική και πνευματική άρχηγεσία χωρίς την ισοζυγή έποψη του θεσμικού και πολιτικού πλαισίου εντός του οποίου αυτή ήταν έντεταλμένη να διαχειρίζεται το συλλογικό πεπρωμένο των Όρθοδόξων ύπηκόων. Ωστόσο, είναι γεγονός ότι η αναγνώριση του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως ως έθνάρχη (millet başı) του γένους των Όρθοδόξων (millet-i Rum) έγινε με βάση τις άρχές και την παράδοση του Ίσλάμ και, βεβαίως, μέσα από το πρίσμα των συμφερόντων του όθωμανικού κράτους. Πλέον, η άνανέωση του θεωρητικού και μεθοδολογικού προβληματισμού ως προς τὰ ιστορικά ζητήματα που άφορούν στην Τουρκοκρατία άπαιτεί την διερεύνηση και της τουρκικής σκοπιάς, η όποια και συνεπάγεται την άναστροφή με όθωμανικές πηγές.

Αυτή άκριβώς είναι και η συμβολή του παρόντος βιβλίου, το όποιο στηρίζεται σε δέκα όθωμανικά έγγραφα της χρονικής περιόδου 1483-1567. Άξιοποιώντας τις πληροφορίες που άντλεί από τις πηγές αυτές ή καθηγήτρια Έλισάβετ Ζαχαριάδου άναδεικνύει ούσιαστικές πτυχές που άφορούν σε κείρια ζητήματα της πρώιμης περιόδου της Τουρκοκρατίας, όπως στην

ἀναγνώριση τοῦ Πατριάρχου ὡς ἐθνάρχου, στήν πρόσληψη τῆς Ὁρθοδοξίας ἀπὸ τὸ Ἰσλάμ καὶ στίς ἐξαρτήσεις καὶ συναλλαγές τοῦ Πατριαρχείου μὲ τὴν ὀθωμανικὴ ἐξουσία.

Ἀναλυτικότερα, στὸ κεφάλαιο «Τὸ τουρκικὸ φακιόλι καὶ ἡ λατινικὴ καλύπτρα» (σσ. 29-40) ἡ συγγραφέας διερευνᾷ τὴν ἀντιπαράθεση Ὁρθόδοξης καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας ὡς οὐσιαστικοῦ παράγοντα γιὰ τὴν τελικὴ πτώση τοῦ Βυζαντίου, ἐνῶ στὰ κεφάλαια «Ἐκκλησίαν ἔχειν καὶ βασιλέα οὐκ ἔχειν» (σσ. 41-50) καὶ «Τὰ προνόμια» (σσ. 91-97) προβαίνει στήν ἀνασκευὴ τῆς ἁποψῆς ὅτι τὰ προνόμια εἶναι συνυφασμένα μὲ τὴν ὑπόσταση τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ὡς θεσμοῦ τῆς Ὁθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Τὰ προνόμια ἀναγράφονταν σὲ ἓνα μπεράτι, τὸ ὁποῖο ὁ Σουλτάνος παρέδιδε στὸν Πατριάρχη. Προορίζονταν γιὰ αὐτὸν προσωπικὰ καὶ ὄχι γιὰ τὴν Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, ἡ ὁποία ὑπῆρχε χάριν τῆς κεφαλῆς τῆς. Ἐπίσης, στὸ κεφάλαιο «Τὸ Ἰσλάμ καὶ ἡ Ὁρθόδοξη Χριστιανοσύνη» (σσ. 51-61) ἡ Ε. Ζαχαριάδου συσχετίζει τὴν ἀναγνώριση τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας ἀπὸ τὸ ὀθωμανικὸ κράτος τόσο μὲ τὶς ἀρχές τοῦ Ἰσλαμικοῦ δόγματος ὅσο καὶ μὲ τοὺς στρατηγικοὺς καὶ πολιτικοὺς στόχους τῶν Ὁθωμανῶν. Οἱ ἐπεμβάσεις χριστιανῶν κοσμικῶν ἀρχόντων σὲ ὑποθέσεις τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοίκησης ἐξετάζονται στὸ κεφάλαιο «Οἱ ἰσχυροὶ ὑπόδουλοι» (σσ. 63-77). Αὐτὴ ἡ σφαῖρα ἐπιρροῆς περὶ τὸν Οἰκουμενικὸ Θρόνο ἀποτελοῦσε συνάρτηση τῶν οἰκονομικῶν ὑποχρεώσεων καὶ ὀφειλῶν τοῦ Πατριάρχου πρὸς τὸ ὀθωμανικὸ δημόσιο καὶ τῶν συναλλαγῶν του μὲ οἰκονομικοὺς παράγοντες (Γιὰ τὰ ζητήματα αὐτὰ μᾶς κατατοπίζουν ἐπίσης τὰ κεφάλαια «Τὸ χαράτζι: ἡ δύναμη τῶν Μουσουλμάνων», σσ. 79-89 καὶ «Τὰ ἔσοδα τοῦ ἱερατείου», σσ. 99-107). Τὸ τελευταῖο κεφάλαιο «Οἱ ἔδρες τῶν μητροπόλεων» (σσ. 109-144) παρέχει στὸν ἀναγνώστη μιὰ εἰκόνα γιὰ τὴ δημογραφικὴ κατάσταση τῶν Ὁρθοδόξων ὑπηκόων τῆς ὀθωμανικῆς ἐπικράτειας κατὰ τὴ χρονικὴ περίοδο 1483-1525, ἀλλὰ καὶ τὴ δυνατότητα μελέτης τῆς τότε διοικητικῆς ὀργάνωσης τοῦ Πατριαρχείου. Στὸ δεύτερο μέρος τῆς ἐργασίας δημοσιεύονται τὰ σχετικὰ (δέκα) ὀθωμανικὰ ἔγγραφα (σσ. 147-187).

Τὸ βιβλίο αὐτὸ ἀποτελεῖ ἓνα ἀκόμη σημαντικὸ δεῖγμα τῆς μακρόχρονης ἐρευνητικῆς καὶ συγγραφικῆς συμβολῆς τῆς Ἐλισάβετ Ζαχαριάδου στὸν χῶρο τῆς τουρκολογίας. Ἐλπίζω ὅτι θὰ ἐμπνεύσει καὶ θὰ ἐνθαρρύνει παρόμοια ἐγχειρήματα καθ' ὅσον τὸ αἶτημα τῆς ἀνανέωσης τῶν πηγῶν παραμένει καίριο ὡς πρὸς τὴν ἔρευνα τῆς Τουρκοκρατίας.